

Folket ble trampet ned – kirker stengt og brent

Å VÆRE BISKOP i Den norske kirke er ikke en lett oppgave. Ikke desto mindre finnes det alltid mennesker som mer enn gjerne følger seg kallet til å være hyrde. En av dem lyder navnet Gunnar Stålsett. Han er tidligere politiker, han har sittet som statssekretær i Kirke- og undervisningsdepartementet, han har vært generalsekretær i Mellomkirkelig Råd, Den norske kirkes utenriksministerium, han har vært prost og er nu generalsekretær i Det Norske Bibelselskap.

Sammen med biskop Andreas Aarflot og generalsekretær Carl H. Traaen i Mellomkirkelig Råd avla Stålsett nylig et offisielt besøk i Sovjetunionen.

Gunnar Stålsett vender hjem med mange ord og forteller til Kirkens Informasjonstjeneste at bibelsmugling til de kommunistiske land skader de kristne bak jernteppet. Han hevder at den eneste rette vei å gå er å innlede et samarbeide med de sovjetiske myndigheter om å få bragt inn bibler til Sovjet på lovlig vis.

VI TENKTE PÅ den vordende biskop, som forfekter kjente norske kirkepolitiske synspunkter, da vi leste en av årets mest dramatiske og vesentligste bøker. Det er ikke en bok utgitt av ett av våre store forslag, det er ikke en bok med prangende skinnbind, det er ikke en bok som er blitt omtalt i presse og radio. Og allikevel – Anders Kungs bok om den lettiske lutherske presten Hugo M. Grivans gjør inntrykk – ikke bare fordi den beskriver den forfølgelse og lidelse som denne presten personlig ble utsatt for, gjennom seksten års fangenskap i Sibir, men fordi den samtidig sier noe viktig om tre land vi har glemt – de baltiske land og den forferdelige skjebne som rammet tusener av baltre etter at Stalin innlemmet Estland, Lettland og Litauen i Sovjet som sovjetrepublikker.

Luther Forlag, som har utgitt boken, burde sende et eksemplar til generalsekretæren i Bibelselskapet. (Vår neste utenriksminister?) For avslutningsvis blir presten Grivans intervjuet og blant annet spurt om sitt syn på bibelsmugling.

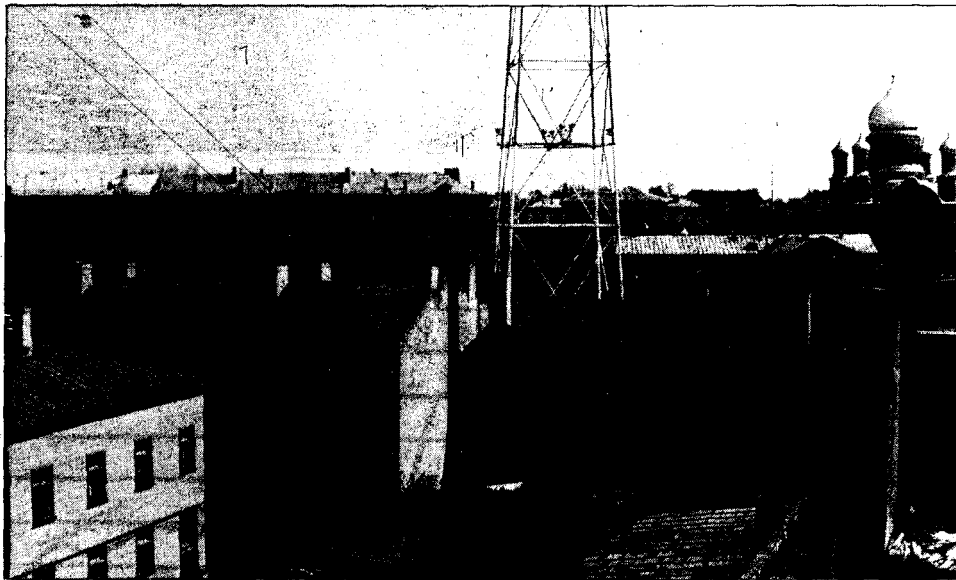
– Er det rett av troende i Vesten å innføre bibler i strid med sovjetmyndighetenes vilje?

– Ja, selvsagt, svarer presten Grivans, som fortsetter at Jesus var en sann kristen. Så man jo anerkjenne Jesus Kristus som øverste Herre. Han har befalt oss å gå ut i all verden og gjøre alle folk til sine disipler. Hvordan kan man gjøre et menneske eller et helt folk til Jesu disipler uten å vise dem hva de må lære? Så lenge Guds Ord ikke får trykkes, og spres fritt i et land, må kristne i andre land se sitt ansvar og hjelpe til.

Om Grivans tilføyer at så lenge den sovjetiske regjering bryter sine egne lovestede løfter om religionsfrihet, kan man ikke kreve lydhighet mot forordningene om forbud mot innførsel av bibler.

ER DET IKKE SNART på tide at ymse norske toneangivende geistlige anerkjenner flere måter å skaffe troende i øst bibler på? Bibelselskapets generalsekretær innrømmer jo overfor Kirkens Informasjonstjeneste at Bibelen er vanskelig tilgjengelig for mange i øst på grunn av de sterke begrensninger av bibelspredning.

Gunnar Stålsett velger allikevel å regne med de ateistiske myndigheter, – tro på at disse vil gjøre sitt ytterste for å føre ulike kirkesamfunn i sitt eget land med bibler og ny-testamenter. Og han henviser til en viseminister i Rådet

Letland er innlemmet i Sovjetunionen. Fotografet viser en nyåpnet sovjetisk støysender plassert i selve bykjernen i Riga, Lettlands hovedstad. Bildet er smuglet ut til Vest-Europa av latviske nasjonalister.

for religiøse saker, som personlig kunne fortelle Stålsett at «myndighetene nå vil vurdere muligheter for flere bibler til de to millioner tysktalende lutheranere i det østlige Sovjet».

«Vil vurdere» er et svært relativt begrep.

Hva de ateistiske myndigheter i Sovjet har utrettet i Lettland gjennom tidene kan man få et skremmende bilde av når man leser boken «Den Jange velen til frihet» om presten Hugo M. Grivans. Der får man se hvordan det går med kristne som velger Gud fremfor gudløse mennesker, mennesker som en rekke vestlige kirkelige delegasjoner mer eller mindre har latt seg dupere av.

HUGO MAKSIMILIAN GRIVANS kom til verden i Gulbene i Lettland 14. januar 1901. I dag befinner han seg som flyktning i USA. I 1928 ble han ordinert til luthersk prest og virket forskjellige steder i sitt hjemland. Så kom krigen – tyskerne og russerne hadde inngått en avtale om at Sovjet kunne overta de baltiske land hvis det skulle bli krig i Europa. Dette var en tid da Hitler og Stalin hadde inngått sin berømte ikke-angrepspakt.

Om morgenen 15. juni 1940 ble Lettland invadert av den røde armé. Senere ble president Ulmanis arrestert og deportert til Vorosjilovsk, der han døde i fangenskap.

De kommunistiske seierherrer innledet forfølgelser av kirkesamfunnene. I januar 1941 ble 18 000 salmebøker, som nettopp var ferdig trykt, tilintetgjort. Religiøse programmer i radio ble forbudt og prestene forfulgt.

Denne terror skjedde i full overensstemmelse med Lenin's ord til Maxim Gorkij: «Kommunismen kommer aldri til å seire før myten om Gud er utradert av menneskets tanke. Enhver idé om Gud, ja, bare det å leke med idéen om en Gud, er en ubeskrivelig ussel handling av det mest avskyelige slag. Millioner av synder, tarvelige gjerninger, voldshandlinger og fysiske smitte-

kilder er langt mindre farlig enn den spissfindige idé om en Gud fremstilt i den prestelige ideologiske drakt.»

DEN LETTISKE BEFOLKNING fikk fort merke sovjet-statens virkelighet. Natten mellom 13. og 14. juni 1941 ble 15 081 menn, kvinner og barn arrestert, ifølge lister som var satt opp på forhånd. Disse utgjorde «folket

Av Bjørn Brøymer

flender». Blant «statsfiendene» ble prestene medregnet. De arresterte lettlandere ble ført til fangenskap i Sibir, de fleste spedbarn, syke og gamle døde allerede i løpet av den ukelange reisen med kuvogner.

Pastor Grivans var i faresonen. Hans familie var blant dem som klarte å flykte til Sverige. Men noen måtte bli tilbake. En av dem var Hugo M. Grivans. Den 9. januar 1945 ble Grivans arrestert av NKVD – det hemmelige politi. Han ble anklaget for å ha bedt en bønn, som forhørslederen karakteriserte som «en fascistisk salme». Det var «Gud bevare Lettland». Kort tid etter ble imidlertid Grivans løslatt etter døglangse forhör uten søvn.

MEN LIVET UTENFOR murene skulle ikke bli langvarig. Grivans var prest i den lettiske havnebyen Ventspils – og den 18. februar 1948 ble han arrestert på ny – anklaget for anti-sovjetisk virksomhet. Han ble utsatt for psykisk tortur gjennom lange forhör uten pauser – og i september samme

år ble han idømt ti års straffearbeide i Sibir. Der måtte Grivans lide i fangenskap sammen med tusener av andre samvittighetsfanger – og kriminelle. Først 6. juni 1956 ble Grivans løslatt fra Gulag-arkipelet.

Da presten vendte tilbake til byen Ventspils, oppdaget han det man i konfirmantundervisningen gjerne kaller «menneskets syndige natur». Det var kommet prester til, som lojalt samarbeidet med de ateistiske myndigheter. Grivans selv fortsatte som prest – uredd og frimodig – det resulterte i et nytt langt fangenskap, som varte fra 17. juni 1958 og helt frem til 18. juni 1966. Han ble fengslet på grunn av en artikkel om kristenforfølgelsene i det gamle Roma. Og på vei til nytt fangeopphold i Sibir ble han sendt til Sentralfengslet for psykiatrisk undersøkelse. Allerede den gang ble samvittighetsfanger plassert i psykiatriske anstalter.

OPPLEVELSENE SOM Grivans beretter om er et verdifullt dokument, som viser litt av hvordan det blant annet gikk prester fra forskjellige trosamfunn i fangenskap. Og han forteller om hvordan Nikita Krusjtsjov, som Einar Gerhardsen lot seg charmere av i 1964, sørget for å intensivere kampen mot religionen. Grivans kan også meddele litt om hvordan de utenlandske gjester til den offisielt tillatte lutherske kirke i Lettland har opptrådt. Selv den svenske erkebiskop Olof Sundby måtte medgi at Kirken i Riga «lever i en trengt situasjon» (Sydsvenska Dagbladet 1.10.76). Erkebiskopens besøk i Riga høsten 1976 ble utnyttet i den sovjetiske propaganda, på samme vis som de øst-tyske myndigheter utnyttet erkebiskop Olof Sundbys naive TV-opptreden i Øst-Berlin (Øst-tysk fjernsyn) i begynnelsen av november i år, der erkebiskopen lot seg bruke av det øst-tyske propagandaapparat i et sikkert velment forsøk på å bidra konstruktivt til en «fredskonferanse» i øst-tysk regi.

OG GRIVANS KAN avsløre det lutherske verdensforbunds mangeårige

Gunnar Stålsett har vendt tilbake fra Sovjet og forteller at bibelsmugling kan skade de kristne i kommunistiske land.

representant i avdelingen for Øst-Europa, den danske presten Paul Hansen. Han benyttet enhver anledning til å rose de kommunistiske myndigheter. Denne Paul Hansen er en prest som også Den norske kirkes ledelse har støttet seg til, nettopp fordi Paul Hansen har kjempet utrettelig mot bibelsmugling og ellers mot alt som kan irritere de sovjetiske myndigheter.

«Det finnes flere eksempler på uttalelser fra utenlandske kirkeledere og andre gjester som blir misbrukt av sovjetpropagandaen», forteller Grivans, som tilføyer at dette har «såret mange troende som opplever undertrykkelsen hver dag».

AMERIKANSKE POLITKERE engasjerte seg for Hugo M. Grivans' sak. Det førte da omsider også frem. Den 4. mars 1977 fikk han forlate Lettland for å slå seg ned i Sverige, der hans skrupelige hustru hadde bodd siden 1945, nå på et aldershjem i Borås. I Sverige har han også annen slekt. Det svenske utenriksdepartementet gjorde også sitt for å sikre Grivans utreisefatelse. For kort tid siden flyttet han til USA.

Høsten 1977 var Grivans vidne under Sakharov-høringen i Roma, der hans vidnesbyrd høstes et sterkt inntrykk, slik det stod i Morgenbladets referat 16. desember 1977.

Bokens annen del er en interessant og verdifull fremstilling av Kirkens stilling i Lettland. Det blir på mange måter også en historie om det lettiske folks skjebne, den triste og tunge historie om et folk som er blitt undertrykket og forfulgt og som den frie verden synes å ha totalt glemt.

Her får leserne se sort på hvitt de lover som gjelder for kirkesamfunnernes virksomhet. De lover som i dag gjelder innebærer at det ikke er tillatt å trekke nye medlemmer til menigheten, en prest har ikke lov til å tale i andre kirker enn sin egen, dåpshandlingene må begrenses.

Den lutherske kirkes virksomhet i

dagens Lettland er regulert av lover for Kirken, vedtatt 23. mars 1968. Det er disse lover som forbyr søndagsskoleundervisning, ungdomsarbeide, diakonalt arbeid, bibelstudiegrupper. Rådet for religiøse saker er ansvarlig for den statlige kontroll over kirker og trosamfunn. I hver eneste sovjet-republikk fantes det slike råd, i dag er rådene erstattet av det sentraldirigerte Rådet for religiøse saker, som er direkte underlagt Sovjetunionens ministerråd i Moskva.

VI FÅR ELLERS vite at stadig flere kirker er blitt stengt og at flere kirker har brent ned – trolig i dirigert tempo fra myndighetene. Bibler, ny-testamenter og all annen religiøs litteratur, er det forbudt å innføre, og det som måtte finnes av slike bøker, blir solgt på svartebørsen til høye priser. Grivans forteller at det siden annen verdenskrig ikke er blitt utgitt en eneste bok med religiøs eller teologisk innhold i Lettland og at Bibelen foreløpig ikke er blitt trykket i Lettland så lenge landet har vært styrt fra Moskva. Bare Det nye testamente er utkommet i et opplag på 5000 eksemplarer (1960).

Den 81-årige lettiske presten blir til slutt spurt om hva kristne i vest kan lære av «tilfellet Grivans» og av historien om den lutherske kirkes skjebne i Lettland.

Grivans svarer:

«Vår fremste plikt som kristne er å se til at det kristne budskap blir forkynt.»

«Og han legger til med klar adresse til mennesker i frie land:

«Dere må lære å verdsette og utnytte den enestående rett dere har til å tenke og tale fritt så lenge dere har anledning til det. Og dere har ansvar for å hjelpe de mennesker som har tapt denne frihet. For ufriheten hos oss i øst og på enkelte steder i vest er på sikt også en trusel mot deres egen frihet til bekjenne dere som kristne.»

Andres Kung:

«Den lange veien til frihet»

Oversatt av John Solsvik.

Luther Forlag, 1982.